

Nechvátal, Bořivoj

Seminář – 940 let Královské kolegiální kapituly sv. Petra a Pavla na Vyšehradě

Archaeologia historica. 2011, vol. 36, iss. 2, pp. 632-633

ISSN 0231-5823 (print); ISSN 2336-4386 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/128228>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Seminář – 940 let Královské kolegiální kapituly sv. Petra a Pavla na Vyšehradě

Dne 16. září 2010 uspořádala Královská kolegiální kapitula sv. Petra a Pavla na Vyšehradě v kapitulním děkanství vědecký seminář – 940 let Královské kolegiální kapituly sv. Petra a Pavla na Vyšehradě. Nad seminářem převzal záštitu Mons. ThLic. Dominik Duka OP, arcibiskup pražský a primas český, a Mons. PhDr. kardinál Miloslav Vlk. Jeho konání se účastnilo na čtyřicet odborníků a bylo prosloveno na 18 referátů. Seminář byl věnován nejen dějinám kapituly, ale také Vyšehradu a zahájil jej kapitulní děkan prof. ThDr. Jiří Huber a přítomné pozdravil probošt P. Antonín Doležal.

Počátky Královské kolegiální kapituly a kapitulního kostela sv. Petra a Pavla spadají do druhé poloviny 11. století. Založení úzce souvisí se situací, kterou vytvořil český kníže Břetislav, jenž před smrtí určil svého nejmladšího syna Jaromíra za pražského biskupa. Nevhodnosti tohoto otcova počínu si byl dobře vědom panující kníže Vratislav II. (1061–1092), první český král od roku 1085. Když se mu nepodařilo odvrátit Jaromíra od rozhodnutí stát se biskupem, vzniklo mezi bratry značné napětí. Aktuální začala být situace po smrti pražského biskupa Šebíře († 1067), po němž nastoupil na uvolněný biskupský stolec v Praze Jaromír, užívající v novém úřadě jméno Gebhart. Jaromír dosáhl v říši vysokého postavení – byl kancléřem v letech 1077–1084. Již velmi záhy docházelo k prudkým sporům mezi sourozenci, majícími společně rezidenční místo na Pražském hradě. Tyto konfliktní poměry postupně vedly k tomu, že kníže Vratislav II. (1061–1092) začal na dosud vedlejší slovenském hradišti – Vyšehradě – na podporu své politické koncepce budovat nové sídlo jako záměrný protiklad Pražského hradu. S tím souvisí i založení kapituly nezávislé na pražském biskupství a její přímé podřízení papeži. Byla jediná ze 16 českých a moravských kapitul, která dosáhla exemptionce. Privilegium vydal v roce 1144 papež Lucius II. Kapitula si exemptionnost zachovala až do roku 1762, kdy privilegium bylo papežem Klimentem XIII. zrušeno. Probošt vyšehradské kapituly zastával až do roku 1462 úřad kancléře království českého a vedl jeho zahraniční politiku. V praxi to znamenalo, že probošt byl nejvyšším královským úředníkem. Původní zakládací listina kapituly není zachována, a možná ani vydána vůbec nebyla. Počátky kostela sv. Petra (na přelomu 12. a 13. století byl k patrocinium připojen i sv. Pavel) spadají do doby kolem roku 1070. Toto datum se opírá o listinné falzum papeže Alexandra II. z 9. května 1070. Falzum vzniklo nejspíše až okolo poloviny 12. století (snad mezi léty 1144–1178) patrně v prostředí samotné kapituly. Podkladem mohla být tradice nebo pamětní záznam o založení.

Největší význam a rozsah měla kapitula v době předhusitské. Členy kapituly ve druhé polovině 14. století byli kromě probošta další tři dignitáři – děkan, scholastik, kustod – a 19 kanovníků. Na Vyšehradě koncem 14. století a počátkem 15. století bylo na sto kněží, což byla jedna desetina všech duchovních v Praze v době předhusitské. Majetek vyšehradské kapituly v druhé polovině 14. století svým územním rozsahem tvořil již velké feudální panství, které mělo 41 vesnic, i když ne všechny patřily do tohoto dominia celé. K majetku náležela kromě jiného také celá řada příjmů z cel (clo pod Děvínem, clo z Podskalí, clo z dovezených slanečků ve Starém Městě pražském, clo z cesty ve Starých Prachaticích aj.) a dále příjmy z církevní agendy, ty ovšem nelze přesněji stanovit. Kapitula vlastnila v době předhusitské rovněž několik měst, z nichž jmenujme např. Prachatice, Žitenice u Litoměřic aj. Zakladatel kapitulního kostela kníže Vratislav nanosil prý do základů stavby 12 nůši kamene, po způsobu založení římského kostela sv. Petra. Stavba byla již v době svého vzniku stavěna jako trojlodní bazilika, což doložil archeologický výzkum, a jako hlavní kostel na novém sídle knížete. Byl zde napodoben půdorysný systém Spytihněvovy baziliky na Pražském hradě.

V Kosmově kronice je k roku 1070 Vyšehrad charakterizován jako místo, kde kníže Vratislav „s pomocí Boží postaví chrám v hlavním hradu Čech zvaném Vyšehrad, jenž je jaksi matkou a paní všech hradů oné země“.

Kapitula zažila období slávy, ale také období naprostého úpadku, a přesto existuje ve své základní podobě do dnešní doby. Přežila krizi feudalismu, husitskou revoluci, reformaci, protireformaci, josefínské reformy, 19. století, Rakousko-Uhersko, první republiku, německou okupaci, období totality a v současnosti prožívá svou novou renesanci.

Ve funkci probošta se setkáváme s řadou vynikajících osobností, které ovlivnily nejen život kapituly, ale také Vyšehradu a nepřímě i českého státu. Někteří z nich byli cizinci nebo také levobočkové přemyslovské a lucemburské dynastie. Z cizinců možno uvést například Petra z Aspeltu (1296–1306), který působil úspěšně jako diplomat a přední rádce přemyslovské a lucemburské dynastie. Byl také rádcem poslední přemyslovské královny Elišky Přemyslovny a lékařem typu středověkého vzdělance – polyhistora evropského rozměru. Po odchodu Jana Lucemburského ze země byl v roce 1316 jmenován zemským správcem a téhož roku pokřtil jménem zemského patrona Václava našeho největšího středověkého panovníka, který později při biřmování přijal jméno Karel IV. Petr z Aspeltu byl také biskupem v Basileji, proboštem v Trevíru a arcibiskupem v Mohuči, kde v roce 1320 již sedmdesátiletý zemřel a je zde zachován jeho náhrobek. Z dalších to byl Jan III. Volek (1319–1334), poslední mužský Přemyslovec, který byl od roku 1334 biskupem v Olomouci († 1351) a který byl levobočkem Václava II.

Na jeho vyšehradské proboštské rezidenci v posledních letech žila a zde také zemřela jeho nevlastní sestra, poslední přemyslovská královna Eliška Přemyslovna (28. září 1330). V letech 1390–1397 byl kanovníkem vyšehradským i generální vikář pražského arcibiskupa Jan z Pomuku, pozdější světec českého baroka a zemský patron. Dalším z proboštů konce 14. století byl Václav Králík z Buřenic (1397–1412), kancléř Václava IV, který byl patrně nemanželského původu. Vedl několikrát jeho poselství do Říma a byl podporovatelem umění a dostavby komplexu kapitulního kostela, který dosáhl koncem 14. století neuvěřitelných 110 m a byl největší sakrální stavbou předhusitské Prahy. Jeho nástupce Albík z Uničova (1413–1427) byl na krátkou dobu pražský arcibiskup a univerzitní kancléř, ale především lékař posledních Lucemburků a je považován za našeho největšího středověkého lékaře. Jeho spis *Vetularius* se rozšířil v mnohých opisech po celé tehdejší Evropě. Měl rozsáhlou lékařskou praxi a více než třicet let učil na univerzitě. Jeho nástupce Jan V. zvaný Železný (1427–1430) nesmířitelný odpůrce husitské revoluce se stal dokonce kardinálem. Z dalších představitelů kapituly, kteří dosáhli mimořádného věhlasu, to byl děkan Jan Ondřej zvaný Šindel (cca 1375 – cca 1450), profesor pražské univerzity a od roku 1410 její rektor. Vynikl v astronomii, ačkoliv původním povoláním byl lékař. S jeho přispěním pravděpodobně po roce 1410 zkonstruoval hodinář Mikuláš z Kadaně staroměstský orloj v Praze. V roce 1416 se mu zdařilo změřit výšku slunce při letním slunovratu a podzimní rovnodennosti s velkou přesností. Jeho práce měly ohlas i v dalších stoletích a velké uznání mu vyjádřili Tycho de Brahe a Jan Kepler. Nelze opomenout ani probošta Jošta z Rožmberka, který byl synem Oldřicha z Rožmberka. Stal se proboštem pražské kapituly (1454–1467) velmistrem řádu johanitů a vratislavským biskupem (1456–1467). Radil k náboženské snášenlivosti. Mezi vyšehradskými probošty nacházíme také první české humanisty jako byli Jan VI. z Rabštejna (1457–1473) a Bohuslav Hasištejnský z Hodějova (1549–1561). V období josefínských reforem měla být kapitula v roce 1790 zrušena. Pouze velkou zásluhou tehdejšího probošta Ferdinanda Kindermanna ze Schulsteina (1781–1801) od roku 1790 litoměřického biskupa, který byl předním reformátorem rakouského školství a chudinské péče a měl blízko k císaři, bylo zrušení odvoláno pouhých pět dní před smrtí Josefa II. (15. února 1790). Z proboštů 19. století nelze nezmínit probošta Aloise Jüstla (1835–1858), který se ve svém úřadě dožil 93 let. Byl členem vídeňské dvorské rady a jedním z vedoucích představitelů rakouské státní církevní politiky. Zastával osvícenecký přístup k církevním otázkám ve smyslu zásad Josefa II. Měl blízké osobní styky s předním malířem 19. století F. Tkadlíkem, který vytvořil pro Vyšehrad několik prací.

Národní obrození na Vyšehradě si neumíme představit bez působení vlasteneckých proboštů. Byl to Vojtěch Ruffer (1858–1870) přítel Františka Palackého a autor stále cenné práce z roku 1861 *Historie vyšehradská neb vypravování o hradu, kapitole a městu hory Vyšehradu v království českém*. Dále Václav Štulc (1870–1887), jehož zásluhou došlo k velkorysému budování Vyšehradu jako velkého památníku národní minulosti, jak ho známe dnes, výstavbou vyšehradského hřbitova, Slavína, a přestavbou kapitulního chrámu sv. Petra a Pavla podle projektu J. Mockera. Tyto práce dokončil jeho pozdější nástupce Mikuláš Karlach (1902–1911). Jeho práce *Paměti proboštů vyšehradských* etc. z roku 1905 je cenná pro dějiny 19. století.

Z proboštů 20. století je nutno připomenout Františka Zapletala (1922–1935), zakladatele koleje Nepomucenum v Římě, který byl světicím pražským biskupem, a Bohumila Staška (1947–1948), neohroženého vlasteneckého kněze z doby okupace, katolického politika a vězně z koncentračního tábora. Dále Jana Nepomuka Boháče (neinvestován státní mocí v době totality, † 1968), který byl hudebním skladatelem a osobním přítelem papeže Jana XXIII. Současný probošt P. Antonín Doležal (od 1992) je již 76. proboštem v nepřetržitém pořadí od vzniku kapituly. Zasloužil se o generální opravu kapitulního chrámu sv. Petra a Pavla a kapitulních budov.

Referáty ze semináře – 940 let Královské kolegiální kapituly sv. Petra a Pavla na Vyšehradě budou v plném rozsahu zveřejněny ve sborníku Královský Vyšehrad IV, který bude vydán nákladem kapituly ve třetím čtvrtletí roku 2011 v Karmelitánském nakladatelství v Kostelním Vydří. Z obsahu sborníku: D. Duka, Předmluva; M. Vlk, Kapituly a jejich poslání dnes; J. Kotous, K historickoprávnímu vývoji postavení Vyšehradské kapituly; L. Varadzin, Příspěvek k určení polohy panovnické rezidence na Vyšehradě v raném středověku z hlediska archeologie; M. Pojsl, Vyšehrad a biskupství v Olomouci; I. Kořán, Slovanská tradice a Vyšehrad; Z. Hledíková, Statuta Vyšehradské kapituly z roku 1317; H. Soukupová, Pisánský oltář apoštola sv. Petra a Pavla na Vyšehradě; Z. Všetěčková, Špitál Panny Marie Pokorné pod Vyšehradem; K. Adamová – A. Lojek, Role vyšehradských proboštů ve středověké právní a politické kultuře českého království; B. Nechvátal, Od středověkého opevnění Vyšehradu k raně barokní citadele; H. Soukupová, Vyšehrad v zápiscích Mořice Lüssnera; K. Adamová – A. Lojek, Erby na staroměstské mostecké věži; D. Lešovský, Obrazy Jana Ongherse z kapitulního chrámu sv. Petra a Pavla na Vyšehradě; M. Borská-Urbánková, Probošt Václav Štulc a cyrilometodějská pouť do Říma v roce 1881; P. Stránská–I. Světlík–L. Varadzin, Nález raně středověkého hrobu na Vyšehradě (ul. K Rotundě) – Antropologické určení a radiouhlíkové datování; F. Kašička, Brána Špička – dominanta předbarokního Vyšehradu; P. Ježková, Výšiny Vyšehradu ohrožené nízkou bestii.

Bořivoj Nechvátal